

Foto: Olev Mihkelmaa

Inimesed, kalad, lõõnnud ning muud luõmad...

2013. aasta põlõtavaks teemaks tõusis kihnlastõ põlistõst elätõsaladõst kõegõ elujõulisem - kalapüük. Olulise tugisamba, sasi kihnlastõ elustiili ning omakultuuri otsõsõlt mõjutab, nõrgõmaks muutumine tieb murõt kihnlastõlõ ning Kihnu kultuuri austajatõlõ muulalt.

Kalapüü ning räämekvootõ arupidamistess ond kõegõ aktiivsemält sõna võtn Kihnu valla-vanõm Tälle Ingvar, MTÜ Suurhall juhataja Suõ-metsä Mihkel ning SA Kihnu Kultuuri Instituut nõukogo esimies Kasõ Mark Manõjast.

2013. aastaks miäräs põllumajandusminister Kihnu ning Manõja suarõ kaluritõlõ püüdmiseks vähämält 727 tonni rääme (vrõdl 2012. aasta püüti vällä ca 500 tonni). Minevã talvõ vaiõldi tulõsõlt selle üle, miokõst numbrit või põhemõtõt piãks ministri käest nõudma. Pakmised ulatusid 883 - 2000 tonnini. Luõtustandvad läbiriãkmi-

sed 883-lõ tonnilõ panid toppama omad mehed, kissi aasid pilli lõhki ultimaatumiga „1200 tonni või mitte midagid“. Pärãst sedã tuli kurja vaeva nãhã, et 727 tonnigi vällä võedõlda.

2014. aasta rannapüü räämekvoot Pärnõmual ond 6009 tonni + 65 tonni sügüsräämele. Pärnõmua osa jagunõb kaheks: Kihnu - Manõja (suab 15% Pärnõmua kvoodist so 901,35 t) ning ülejãen Pärnõmua (suab 85 % Pärnõmua kvoodist).

Egãstahes ond asjad räämepüügigã kvoodi mõttõs terã paramaks lãin kui viimastõ aastatõl. Edepidi tulõb mõtõlda, kas Kihnu-Manõja püiãb omaede kvooti olõmpiana (so kui eraldõt kvooti püüdãsse võedu - kis ies, sie mies) või miokõstõ tingimustõga ollassõ nõudus kvooti kakuami-kastõ piãle jagama.

Põllumajandusministeeriumi kalamajandus-osakonna andmõtõl oli 2013. aasta Kihnu suarõ püsielãnikele vãljãstet lubõ 59-le kalapüüluba omanikulõ. Nendele lubadõlõ oli kantud kogo 68 kalurit.

Selle ajalehe järgmiste lehekõlge piãlt suab lu-

gõda Tumapietri Argo lugu tõmã oma tehtõd vilmist „Pãrlipüüdjad“. Vilm tuõb vällä prãegustõ rannakaluritõ suurõnõva elumurõ (vt lk 2).

Nuõr Talina Ülikuõli kultuuriantropoloog Joonas Plaan tudvustab oma uurmistõed kes-konnapiirangutõ mõjust kihnlastõlõ.

Tõmã mãrgib tõutsã õiõti, et olulist osa Kihnu kultuurist mãngãb traditsiooniline tiãdmine loo-dusõst ning et looduskaitsjed mõjutavad viisi, kudas kihnlasõd suavad kasuta oma traditsioo-nilist eluruumi. Kahjuks keskkonnakaitsjad ei in-da kohalikõ elãnike tiãdmisi loodusõst egã mões-ta nendega riãki. Nuõrõm põlvkond ei tunnõ keskkonda enãm naa jãsti nagu nende vanõmad ning ei mõesta enãm kasuta loodusressuõrssa. Sidemed õmberkaudu olõva loodusõga jãevãd jãrjest vähãmãks (vt lk 4).

Õhise eluruumi asukatõst ning loodusõ osast - Kihnu lõõndõst 2013 - tieb kogovõtõt loodusõ-sõpõr Mati Kose (vt lk 2-3) ning suurõ emãlõge mõtõtõst kirjutab Kasõ Mask (vt lk 6).

Noodi Maie

Foto: Olev Mihkelmaa

Kõik ei põlõ suamapääväd, aga kõik ond süemäpääväd

2013. aasta oktoobriks esilõhnastus Kihnu Muusiumis Tumapietri Argo tehtüd vilm Kihnu kaluritõ elust.

Vilmi nimeks sai „Pärilipüüdjad” ning Argo ise riägib vilmi tegemisest sedäsi:

Pärilipüüdäjäte vilmi tegemise mõtõ tuli mio pähä juba tükü aega tahakohe. Ühest küljest oludõ sunnil ning teesäpuoltõ oma suurõst uvist mere vasta tüetäsi 2004.–2005. aasta sügüstälvä kutsõlisõ kaluri puarimehenä. Sie andis miolõ mõtlõmisaenõt naa paelu, et siiamuani mõtlõ selle piäle.

Kalur ond ette õnnõtu, kui lähäb kehväst ning suaki ei põlõ. Kalur ond ette õnnõlik, kui lähäb jästi ning suaek ond vägev. Ning sedäsi vahelduvalt õnnõlik või õnnõtu olõmine ond egä päe. Ju ikka õnnõmomentä rohkõm ond – miks muedu mehed ikka ning jälle mere kohe uatavad.

Aastad ond sellest aast läin, aga kaluritõ probleemid ei põlõ muutun. Vastapidi – tundub, et ogaruaet mere ümber tõmmatassõ ikka koomalõ. Allõsjäen kalurid ond sunnitud ikka rohkõm „tuult nuusutama” ning kukalt süelütämä – mere puolõ uata ond järjest vähämä põhjust.

Miks ond siis sedäsi, et kalurid piäväd oma teguviisi päe päävä kõrvõs õegustama? Omiti täime, et kalamehed ond sadu aastu merevagusi kündn. Siokõstõ vastakäüjäte mõtõtõga mia oma vilmi tegemä akkasi ning asjaluud vilmi tegemise käikus ei muutuss paramaks mitte üks riips. Vastapidi: 2012. aasta oli üks kõegõ rängem Kihnu kaluritõlõ sellepärast, et kui kevade „räämeolümpialõ” jõuti, siis „näütäsid teesed juba tagumisi tulõsi”, st kvoot oli teste puoltõ juba täide püütüd ning püük kielti ää.

Lievendüst pidi tuõma sügüs-rääme püük. 2012. aasta sügüse lubati üle pitkä aa püüdä võrkõga sügüsest räime. Õnnõks suaki oli, aga vastavõttajasi ei olõss ning ää andmisõga olid suurõd raskusõd.

2013. aasta kevädest kehtestäti kihnlästõlõ oma räämekvoot ning terä pitkem aeg püüdmiseks. Sie ond olukorda parandan, aga sellest ei põlõ küll, et kalurid kergemält

engätä ning rannakaluri amõti pidamine jatkuda suaks. Amõtnikõ puoltõ pjõllutud sõna „turism” ei põlõ võluvjõts, mis suudab täütä narmõndavasi rahataskusi ning magusa „europiruka” maik mielidigid kõikõlõ.

Saanditõ pitkusõ kalapüügi-kombõ lammutamane ond kihnlästõlõ laastava tagajärjegä – sedä võib võrrõlda mõju puolõst katku või sõjaga, kus suaer jäi tühjaks ning tuul uhesõs üksi mände vahel.

Selge ond kua sie, et muajõlmõs püüdässe kala juba aastu liig paelu ning üsä mjõtmõd liigid ond viimse piiri piäl vällä surõmõs. Kalurid suavad aru küll, et riigipuolnõ sekkuminõ ond tarvilik. Tigedäks tieb uõpis sie, et noerma pissikse Liivi lahe piäl suab mõista mjõttu muõdi. Kui talinõ „pingviinipüük” ning kevädene mõrrapüük olõks kua sedäsi paika pandud nagu kihnlästõ mutipüük, siis olõks arusuamine ning leppümine kergem. Aga sõjõnamuani, kui mõrrapüügi juurõs ond lubatud kaaspüüginä ukata ning lihtsalt üleparda taota mjõtmõsi toenna pisiksi alamõõdulisi kalu ning kevädene räämezüük jäeb aasta-aastalt aenult nagu õnnõluõsiks, ei muutu paramaks kedägid.

Kaluri kutsõss ond paelu siokõst, sasi lasõb tunda kua vana mehel ennäst poesiksõna – sii suab olla muadõavastaja, jõlmatiadlänne, aardõkütt ning viimisel aal kua mererüevel. Juba aenult selle pärast piäks selle jõlmatu vägevalukutsõ tudvustamine nõrdõ siäs algusõ suama varakult poesiksõ iäs. Seletustüe ei põlõ kerge – tänapäene arvutikultus aheldab ikka rohkõm nõuri oma külge ning raskõ ond „päris” olukord tehä põnvõks. Luõdamõ, et nied kümmed nõurõd Kihnu mehed, kissi praegu raudlaevõga jõlma-meresi kündväd, siäl ää tüdöväd ning leüdväd üles näiteks Tibrikä ning tienväd omalõ räämepagunid kua piäle.

Tumapietri Argo

Vilmi suab uata netist:
http://www.youtube.com/watch?v=Daty7Qkck_A

Ülevaade linnustikust K

Käesolevas kirjatõõs teeme lühikokkuvõtte Kihnu saarel 2013. aastal tehtud linnustiku uurin-gutest ning iseloomustame möödunud hooaja olulisemaid jooni linnuelus. Enamik linnuvaatlusi tehti saare lõunatipus Pitkänä nina välibaasis tehtava linnustiku uuringu raames. Linnustiku uurimistõõl osales terve rida juhtivaid Eesti ja Soome linnuvaatlajaid (Aivo Klein, Tarvo Valker, Margus Ellermaa, Uku Paal, Andrus Kuus, Timo Pettay), keda käesoleva kirjutise autor siinkohal tänab koostõõ ja panuse eest.

2013. aasta algas märkimisväärsel külmalainega ning jõudsalt laienenud jääkate kaanetas peatselt suurema osa Liivi lahest. Seega oli ka merelindudel Kihnu piirkonnas vähe toitumisvõimalusi vaid üksikutes lahvandustes ning nende arvukus kogu pikaks kujunenud talve jooksul väga madal. Märtsi keskpaigaks, kui tavapäraselt algab Eestis lindude kevadine tagasipöördumine, olid ilmastikuolud endiselt väga rasked – paks lumi- ning jääkate. Kuu teises pooles tekkis ning aprilli alguses püsis ja laienes aga tuulte mõjul Liivi lahe keskosas ulatuslik vabaveega jäälõhe, mis hakkas suuresti määrama järgneva kevadrände iseloomu.

Lai vabaveelahvandus Liivi lahel kulges põhja suunas venitatud poolkaarjalt Irbe väinast Kihnu lõunarannikuni ja sealt mõned kilomeetrid Pärnu lahe suunas kirdesse kulgevana.

Sellest vabaveeribast kujunes rände juhtjoon, mis suunas jääja lumelagendike vahel lindude esimeste kevadiste rändelainete saabumist Edela- ja Lääne-Eestisse. Muude peatumis- ja toitumisvõimaluste puudumisel ei jäänud rändetungi järgivatel lindudel muud võimalust kui end juhtida lasta sellest võimalusest. Kuivõrd vabavee siil lähenes Kihnule piki Liivi lahe põhjaosa loodekaarest, siis oli ka valdava osa varaste rändurite saabumise suunaks ebaharilik loodesuund.

Esimeste saabujate seas olid nii kala- kui põhjatoidulised sukelpardid – kosklad, vaerad, sõtkad jt. Neile järgnesid luikede, hane-de jt. veelindude rändelained. Karmide ilmastikuolude mõjule viitab ka ujupartide kevadränne:

kui 2012. aastal oli nende ränne Kihnus tagasihoidlik (2573 lindu) ning Kabli linnujaamas vaadeldi 14 928 lindu, siis 2013. aastal oli Kihnut läbinud ujupartide arv juba pea samal

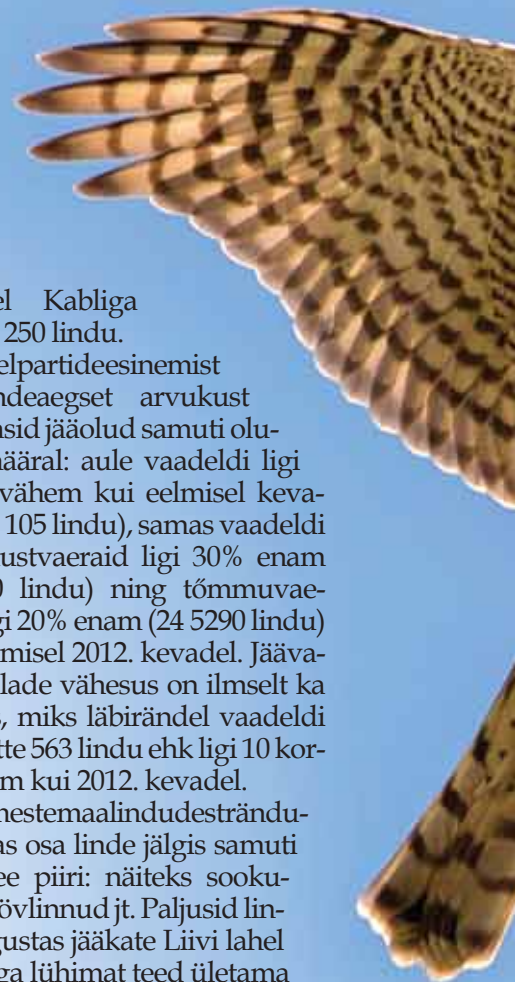
tasemel Kabliga ehk 10 250 lindu.

Sukelpartideesinemist ja rändeaegset arvukust mõjutasid jääolud samuti olulisel määral: aule vaadeldi ligi poole vähem kui eelmisel kevadel (21 105 lindu), samas vaadeldi aga mustvaeraid ligi 30% enam (27 900 lindu) ning tõmmuvaeraid ligi 20% enam (24 5290 lindu) kui eelmisel 2012. kevadel. Jäävabade alade vähesus on ilmselt ka põhjus, miks läbirändel vaadeldi tuttpütte 563 lindu ehk ligi 10 korda enam kui 2012. kevadel.

Esimestemaalindudesträndurite seas osa linde jälgis samuti vabavee piiri: näiteks sookured, röövlinnud jt. Paljusid linde julgustas jääkate Liivi lahel seda aga lühimat teed ületama nagu vareslased, kuldnokad, lõokesed jt. Samas vaadeldi esimesi läbirändavaid põldlõokesi alles 24. märtsil ning samal päeval ka teise varase saabujana kaelustuvi-de salka. Esimesi kuldnokki vaadeldi alles 29. märtsil.

Kevadrändel vaadeldud lindude kogusumma oli 173 340. Suurusjärgult ei erine see palju 2012. aasta koguarvust (161 000). Veidi suurem summa võiks tavalistes oludes olla seotud vedi varasema vaatlusperioodi algusega (15. märtsil) ja uue vaatlusplatvormi kasutamisega, ent tegelikkuses kujunes varakevadine rändeperiood karmide ilmastikutingimuste tõttu tagasihoidlikuks ning lindude rändeaktiivsus oli pigem kõrgem kevade edenedes.

Kui Euroopas talvitunud läbirändurite ränne enamikul liikidel selgelthilines, siis mõned kaugrändurid saabusid tavapärasel ajal, ent sattusid ebaharilikku olukorda. Nii vaatles A. Klein esimest

Timo Pettay koos karvasjalg-kakuga.

ihnus 2013. aastal

meriskit 3. aprillil, mis on üldiselt selle liigi tavapärane saabumisaeg. Kuna aga Pitkänä piirkonnas territooriumi hõivanud lind kohtas vaid toitumist mitte võimaldavat jää- ja lumikatet, siis vaatles ta, kuidas lind peale mõnetunnist puhkepau- si tagasi pöördus ja üle jäätunud mere lõunasse lendas. Jää- ja lume- olud polnud oluliselt leevenenud

ka 11. aprilliks, mil veelgi ülla- tuslikumalt v a a d e l d i e s i m e s e

Rändav raudkull jäi kaamera ette 6. septembril 2012.

suitsupääsukese möödalendu! Ise- gi normaalsetel kevadatel saabu- vad esimesed pääsukesed pigem alates kuu viimasest dekaadist.

Kevade teine pool ja suve algus oli aga tavapärasest soojem ja tuule- vaiksem ning seetõttu kulges hilise- mate kaugrändurite saabumine ja pesitsema asumine üpris varakult. Kokkuvõttes võib üldistada, et varakevadised lühimaa-rändurid olid karmist talvest ja kevadest kur- natud, pesitsesid hiljem või üldse mitte. Samas hilisemad kaugrändu- rid kohtasid saabudes aga soodsaid ilmastikuolusid ning said saabudes koheselt pesitsema asuda ning pe- sitsushooaeg lõppes üsna varakult.

Need asjaolud mõjutasid nii Kihnu kui Eesti haudelindude käi- tumist ja eri elutsüklite ajastamist kuid nende mõju oli selgesti tuntav ka kaugemate – Fennoskandia ja Arktilise Siberi päritolu läbirändaja- te osas. Need avaldasid ka selget ja olulist mõju 2013. sügisrändele.

2013. sügishooaja vaatluspe- riood kestis Pitkänäl 9. juulist – 17. novembrini. Juulis oli ootuspäraselt ränne tagasihoidlik ning eelkõige seotud pesitsusjärgse hajumisega. Vaatlustest andis tooni ka Kihnu saarel kogu 2013. suve veetnud ligi 4000 linnuline mittepesitsevate 2-3 aasta kalakajatakte kogum, mille- taolist varasemal aastal ei kohatud. Käsitletava aasta kesksuvel oli vör- reldes varasemaga pea olematu kuldnokkade ränne.

2013. aasta varase sügishooaja üks fenomen oli suur-kirjurähnide invasioon.

Seda liiki loendati kokku 1120 isendit, kui eelmise hooaja summa oli vaid 34 isendit. Kihnu väina üle- tades saarele saabunud suur-kirju- rähnide seisund oli silmnähtavalt vilets: sulestik oli määrdunud ja kulunud ning nad langesid tihti raudkullide ja kajakate ohvriks. Vi-

letsate lendajatena ilmselt omajagu rähnidest Liivi lahte ületama ei asu- nud, sest Kihnu lõunatipust nähti merele lahkumas väheseid isen- deid. Ilmselt suur osa neist pöör- dusid mandrile tagasi. Erakordselt suurt sissetungi ehk invasiooni täheldati laialdasel alal ka mandri- Eestis ja Soomes ning ilmselt oli see ajendatud kuusekübide ikaldusest. Okaspuude kübide seemned on sel- le liigi põhitoiduks talveperioodil.

Kuldnokki loendati sügisrän- del eelmisest hooajast ligi 3 korda vähem, 3 700 isendit (2012. aasta sügisel 11 215 isendit). Suurim eri- nevus oli juulikuise sulgimisrände aegsete vaatluste puudumi- ses 2013. aasta suvel. Või- malik, et vastav ränne toimus erandlikult varem ning leidis aset juba enne vaatlusperioodi algust. Hilissügi- sene põhiränne oli kahe hooaja lõikes arvuku- se poolest sar- nane.

Augustis oli eelmise aastaga võrreldes märgata värvuliste rände varasemat algust (hänilane, metskiur) ning esimene röövlindude lainegi saabus juba augusti keskel (2012. aastal alles septembris). Augusti ja septembri vahetuses rändas eelmisest aastast selgelt rohkem suitsupääsuke (li- gi 31 000 lindu), kuid räästapääsu- keski oli eelmise hooajaga võrreldes palju vähem (1519 isendit vs. 3685 lindu 2012. aastal).

Juba septembri alguses hakkas rändurite hulgas ülekaalu võitma metsvint ja selle liigi rände tipp oli- gi oma nädala võrra varasem 2012. aastaga võrreldes. Nii liigi sügis- hooaja läbirände kogusumma (567 000) kui parim rändepäev (199 000) jäid tugevalt alla 2012. aasta vasta- vatele arvukustele (vastavalt 839 000 ja 290 000 lindu).

Ka röövlindude ränne oli 2013. aasta sügisel varasem ja vähemar- vukas kui eelmisel aastal. Esimene rändelaine jõudis kohale juba nii va- ra kui augusti keskpaigas. Kõige ar- vukamaks haukaliseks oli ka 2013. aasta sügisel raudkull 2 600 isen- diga, kuid hooaja summa oli kaks korda eelmisest hooajast väiksem (5 400 is). Ka selle liigi osakaal kõi- kidest röövlindudest oli eelmisest hooajast väiksem 70 % (85 % 2012. aastal).

Kullilistest oli aga erandlikult hea rändeseson herilaseviul, ke- da kokku vaadeldi rändel 4 korda rohkem kui mullu ehk 440 isendit. Nende hulgas oli silmapaistvalt palju noori linde ja kõrge arvukus võis olla tingitud osaliselt heast pe- sitsusedukusest 2013. aasta suvel. Lisaks sellele valitsesid augustis ja septembris põhja- ja idakaarte tuu- led, mis soodustasid merealade üle- tamist.

Sookurgede ränne oli 2013. aasta sügisel samuti tagasihoidlik, kok- ku loeti 5089 lindu, mida oli ligi

kolm korda vähem kui eelnenud aastal. Samuti oli ränne tugevalt va- rasem, rändetipp 23. septembril oli ligi kaks nädalat varasem kui eelne- nud aastal.

Hanede ränne oli samuti oluli- selt väiksema-arvulisem 2013. aas- tal - 70 000 lindu, kui 2012. aastal, mil loendati 174 000 isendit. Hane- de ja laglede ränne toimus 2013. aasta sügisel kiiresti esimese külma- laine jooksul septembri viimasel de- kaadil. 2012. aasta hooajal toimus ränne palju pikema aja vältel.

2013. aasta septembris soodsate ehk tugevate pärituultega suutsid haned tõenäoliselt oma rännet läh- tealadelt tundravööndistalvitusala- dele alustada tavapärasest varem: tõsine külmalaine pärituultega tuleb sügiseti tavaliselt märksa hil- jem ning nad suutsid jätkata ilma vahepeatusteta üle Eesti. Nii kiire ja varane haneliste möödumine on suhteliselt haruldane nähtus. Ta- valiselt rasvavarud lõppevad juba poole tee peal oma talvitusaladele ja neid täiendatakse paigal toitudes isegi nädalaid.

2013. aasta sügisrände iseloomu määrasid lisaks eespool kirjeldatud kevadiste ja suve alguse ilmastiku ja pesitsusoludele sellel ajal valitse- nud ebatavalised ilmastikuolud.

Rände otsustaval kulminatsiooni- perioodil septembri kekspaigast oktoobri keskpaigani valdasid üle- kaalukalt üpris tugevad põhjakaar- te tuuled.

Taolise taganttuule mõju on lin- dude rännet soodustav, nad saavad rännata suuremal kõrgusel ning ületavad suuri veetakistusi hõlpsa- mini ning ei pruugi seetõttu viimas- tes maapunktides tavapärasel mää- ral koonduda. Suuremas kõrguses rändamine raskendab ühtlasi ka nende märkamist ja loendamist.

Suure kogemusega rändevaotle- jate info põhjal on taolised valitse- vate põhjakaarte tuultega rändesü- gised üsna haruldased, kordudes ligikaudu kord kümne aasta jook- sul. Kogu sügishooaja vältel loenda- ti kokku 0,95 miljonit lindu, mis on vaid 56% 2012. aastal vaadeldud lindude koguarvust (1,69 miljonit). Võrreldes 2012. aastaga vaadeldi 2013. aasta sügisrändel oluliselt väiksemal arvul lisaks vintidele ja teistele värvulistele ka hanesid, soo- kurgi ja kaelustuvisid, raudkulle.

Kokkuvõttes võib öelda, et 2013. aasta oli linnustiku ja rände jaoks väga erakordne tänu mõlemal rän- deperioodil valitsenude batavaliste- le ilmastikuoludele.

Mati Kose

Fotod: Mati Kose

Linnuvaatlejad 1. oktoobril 2013 Pitkänäl.

Kihnlaste teadmised merest ja kuidas looduskaitse meetmed seda mõjutavad

Joonas
Paan

Üheks Kihnu kultuuri kindlaks osaks on esivanematelt päritud teadmised loodusest ja oskused seal töötada ja ressurse hankida. Kui isadelt-emadel, vanavanematelt saadakse tarkus, mis või kes looduses on, siis see, kuidas looduses käituda või sealt varusid korjata, tuleb läbi kogemuse.

Kahjuks oleme täna olukorras, kus osade looduskaitseametnike seas valitseb arvamus, et loodus ja inimene peaks lahus olema. Noorema põlvkonnal kihnlastel ei ole võimalik enam loodusressurse kasutada nii nagu nende vanemad, ning seetõttu kaovad sidemed ümbritseva loodusega. Seetõttu on oluline osa Kihnu kultuurist hääbumas.

Aastal 2012 valmis uurimus, kuidas mõjutavad looduskaitse meetmed Kihnu kultuuri.

Antud uurimus tõi väga selgelt välja, et loodus ja teadmised sellest on osa Kihnu kultuurist. Olgu selleks kalastamine, kullimunade korjamine, mahalangenud okste korjamine talveks või nõmmliivatee noppimine, on kihnlane harjunud ja õppinud loodusvara kasutama. Ja ikka nii, et ka järgmistele põlvedele seda kõike jätkuks. Tihti aga ei suuda linnas töötav ametnik seda mõista. Looduses töötav spetsialist samas usub, et kõrgkoolis omandatud teadmised on suurem kaal, kui looduse keskel elades omandatul. Seetõttu puudub kahe osapoole vahel dialoog. Üks ei usalda teist ning kardab uute meetmete või, veel hullem, trahvide tõttu oma teadmisi jagada.

Samas kui teine ei oska väärtustada teadmisi, mis kohalikel oma ümbritsevast keskkonnast on. Mina aga usun, et juba sadu aastaid Kihnu kultuuriruumis elav kihnlane teab nii mõndagi ümbritsevast

Foto: Janno Vesik

keskkonnast ja oskab säästlikult oma loodusvaradega ümber käia. On ju loodus tema õu.

Küllap on paljud kihnlased autoriga kas kohtunud või teda vähemalt silmanud. Saarel, kus enamik elanike liigub kas ratta või muu mootorsõidukiga, jääb jalutav võorasju ikka silma. Eriti siis, kui mandrilt tulnud turist pole veel aktiivseks muutunud. Oma jalutustel ja külastuskäikudel juba aastast 2010 olen rääkinud paljudega, näinud mismoodi elatakse erinevatel aasta-

aegadel ning kogenud omal nahal, mida tähendab elada eemal tõmbekeskustest. Jälginud naisi töötamas väljas ja põllul ning kündnud koos meestega merd. Olen kohanud suurt külalislahkust, kuid ka põlgust võõra huvi vastu. Eks ole neid uurijaid ju palju siin käinud, aga kasu pole neist ühti, nähvas mulle üks Rootsiküla mees. Omaltpoolt püüan teha kõik, et oma praeguse ja tulevaste uurimustega see nii ei oleks.

Hetkel käimasoleva projektiga uurin kihnlaste teadmisi loodusest. Ennekõike keskendun teadmistele merest, merelindudest, kaladest ja hüljestest ning kuidas need teadmised tekkinud on ja mis neid teadmisi mõjutab. On ju meri ja sealt saadavad ressursid Kihnu elu aluseks.

Ühelt poolt on meri alati olnud ühendusteks muu maailmaga, teisalt jälle just tänu eraldavale merele on Kihnu kultuur säilitanud oma eripära. Niisamuti on meri alati ka elatist pakkunud. Olgu selleks saja aasta taha jäänud kivivedu, läinud sajandil lõppenud hülgete küttimine ja angerjapüük Sangelaiu ümbruses või ka täna kihnlasele oluline kalapüük. Mereta ning seal olevate ressursideta poleks ka Kihnu kogukonda.

Samas on meri ka koht, kus kehtib kõige enam erinevaid piiranguid. Vaatamata sellele, et kõik saavad aru, et reeglid peavad olema

ning loodust ja keskkonda tuleb hoida, puudub seadusloojate ja kohalike elanike vahel korralik dialoog.

Käesoleva uurimustööga loodan just seda parandada. Esiteks näidata mandrilt pärit spetsialistile ja ametnikule, et ka kihnlased teavad oma kultuuriruumist ja selle osaks olevast loodusest nii mõndagi. Ning teiseks aidata neil samadel ametnikel, spetsialistidel luua paremaid piiranguid ja reegleid. Selliseid, mis arvestaksid ka inimesega, kes nende keskel elama peab. On ju kõigi soov säilitada Kihnu kultuuriruumi ja seal asuvat loodust ka tulevastele põlvedele.

Esimesed märgid soovist paremaks koostöök on juba näha. Rääkides nii kõrgete ametnikega kui ka loodusspetsialistidega, on aina enam märgata mõistmist, et loodus ei saa ilma inimeseta. Seadusloojaja tahaks arvestada ka kohalikuga, aga kuna puudub veel praktika ja oskus, siis on see seni kahjuks tegemata jäänud.

Nii et hea kihnlane, ära karda jagada oma teadmisi loodusest. Ainult sel viisil on võimalik ka võõrale näidata, et kohalike teadmiste ja kogemustega peab arvestama. Ja kes veel teaks paremini loodusest Kihnu kultuuriruumis kui mitte see, kelle jaoks see on kodu.

Kel soovi tutvuda 2012. aastal valminud uurimusega, siis seda on võimalik küsida Kihnu muuseumist.

Kihnu mehed mutipüügil. Pealtnäha lihtne tegevus hõlmab endas mitmesuguseid teadmisi kalast, merest, kliimast ja reeglitest. Samas on kalastus mõjutatud traditsioonilistest praktikatest, hülge, kormorani populatsioonist, seadusandlusest ning inspektorite, teadlaste tegevusest. Foto: Joonas Paan

Eredämäd etked Kihnu Mere Selsi “Jõnnu aastast”

Kihnu Jõnnu, meite suarõ kõegõ kuulsama metskaptõni sündümisest sai minevasta 165 aastat kaudu. Meie, Kihnu Mere Sels, otsustasimõ, et Jõnnu auks ei põlõ paelu pühendä oma aastasõd tegemised just tämäle. Võtsimõ omalõ suurõ välläkutsõ.

Tüegä akkasimõ pihtajuba eelmi-se aasta talvõ, kui läbi sai käitüd ulk maesõmua muusiuma, et otsi Jõnnu tegemiste kohta uut infot juurõ. Algušõs tundus, et Jõnn ond ikka naa kuulus ning tämäst ond juba kõik kõikõl tiädä, et mis siäl ikka enäm uuri ning otsi.

Meite õnnõks oli asi aga uõpis vastapidi ning talisõd tüeretked olid meitele eriti viljakad ning meitel oli sedä suurõm iämiel edekohe tegutsõda. Sioksi uvitavasi asju Jõnnu tegemistest kogonõs talvõga naa paelu, et keväde “Tiemend ää” talbusõpäävä saemõ juba terve näitusõ jõujaama vällä panna. Kas teie ikka tiäte, kudas ond Jõnnuga sio-tud kunaginõ kuulus laevaomanik August Teng ning praegunõ Tõstamaa vallavanõm või kontradmiral Johan Pitka? Ning kissi oli Peedu Maali?

Kõik meite suisõd külälised said jõujaamõs nief asjad ning kua paelu muud uvitavat tiädä.

Egä aasta augustikuu viimse laupa tähistäväd Liänemere iärsed rahvad Muenastulõdõ üied, kus tulõtasõ omalõ ning testele miele, et meri, mis meiti egäst küljest ümbritseb, ond meitele ette olulinõ. Mõtõldasõ kua rohkõm nende meremieste piäle, kedäst enäm meite siäs põlõmtõ. Kihnu Mere Sels ond ette tänulik preester Viktor Ivaskile, kissi meite kutsõl viis läbi Muenastulõdõ üie umiku surnuaidõs Jõnnu aua piäl mälestustienistusõ. Terve päävä olid jõujaama uksõd külälistele lahti – sai kuulata meremieste jutta, uadata Jõnnu näitust ning “Metskapteni” vilmi.

Tuhandõd lõkkõd süütässe Muenastulõdõ üiese kellä puolõ kümnest, just sel aal võtsid kua “Tuulõ-

Kakuamipuaet Vana Ann viiässe oma viimsesse puhkõpaika jõujaama ede.

lõõtsutajad” üles kihnu meremieste laulu “Mia märtsikuus läen merele” ning meite lõkõ sai süüdatüd. Võimsalt kõlava laulu, lõkkõragina ning -valgusõ suatõl sai egä kohalõtulnu olla natuksõ aega oma mõtõtõga.

Kuulus laevaomanik P. Kõmmus ond jutustan, et kui nämäd akkasid talvõ Jõnnu ning tämä vennägä Riias laeva piält koo puolõ tulõma, siis ikka tehti ju mõnõs kõrtsus piätüsi. Siäl tõmmati siis pill vällä ning tants läks lahti ning väsimus kadus Koentõst. Meie kua ei suass jõlma tansuta ühti sedä Muenastulõdõ üied kaudu suata. Riägitässe ju kua, et Jõnn oli omal aal isegi polka tansu Taanimualt Kihnu tuõn.

Sügüsepuolõ käüsimõ ää kua Ruõtsiküläs Jõnnu kodokohtõs ning koostües Kihnu muusiumiga puhastasimõ mälestuskivi ning selle ümbrusõ, sasi oli natuksõ lastud käest ää minnä.

Novembrikuuss sai lisaks Jõnnu 165. sünniaastapääväle kua 100 aastad sellest pääväst, kui Jõnn oma viimse laevaga “Rock-City” merepõhja vaos. Muuseumis toimus 19. novembril Jõnnulõpühendetmälestuspäe, kust kua meie osa võtsimõ.

Jõnnu näitus jõujaamõs.

Olimõ kutsn kua selleks pääväks maesõmualt külälisi, aga nagu sada aastad tahakohe, kui “Rock-City” põhja läks, oli torm, siis oli torm kua nüüd ning laevad suaski Munadlao puolõ liikma. Külälisõd jäid tormavangi ning Munadlao sadama jäid Kihnu jõudmist uõtama kua meite trükilõhnalisõd laevandusteemalisõd vihikud, sasju plaansimõ selle päävä muusiumis esitledä.

Oma laevandusteemalisõss vihikuss “Laevaehitus ja kivivedu” sasi on Kihnu Mere Selsi esimene välläannõ sarjast Kihnu laevandus, tieme juttu kivilaevõ toemõtamis-tõst kuni nende iilgeaegõ lõpuni, uuri suab kua Kihnu purjulaevõ ni-

mekirja.

Vihiku välläandmisõks olõmõ erinevatest muusiumitõst matõrjali kogon juba mõjõtu aastad, plaanimõ kindlast vällä anda kua järgnevi vihikusi - ikka jaopäräst.

Meite mielest oli ette iä mõtõ pühendä oma tegemised aasta lõikõs Kihnu Jõnnulõ, tämä ond ju meite laevandusõ suurkujul! Ning kui lugõda viel selleaegsõtõ meremieste arvamusi Jõnnust, siis kõik mienutavad tedä aenult iä sõnaga. Uõlmata sellest, et Jõnn oli arimata mies ning pärit sioksõ pisikse suarõ piält, võeti tämä suurdõ laevaomanikõ ning kaptõnitõ kampa ning koheldi tedä kui võrdsõt miest.

Oma “Jõnnu aastat” vällä kuulutõs oli piäiesmargiks ise targõmas suaja ning avasta uusi ning senitiadmätä asju Jõnnu elust. Nüüd, kus aasta kaudu, võib tüegä rahu olla, saemõ ise ette paelu uusi asju tiädä ning jagasimõ oma tiadmisi kua rahvalõ, kissi asjast uvitõt olid.

2013. aasta oli Kihnu Mere Selsile üks tegus aasta – õpsimõ ise, andsimõ oma tiadmisi edekohe, uõlitsõsimõ laevameistrite audõ iest surnuaidõs, korraldasimõ Kihnu Jõnnust riäkvä näitusõ ning andsimõ vällä oma esimese vihiku!

Kavatsõmõ sama mõtõt selle aasta kua jätkätä! Ning nagu Jõnn ütles, et merd mitte tohe karta, vaid merele piäb muiatõs vasta minema, siis muigab meri kua teitele vasta! Katsumõnd siis sedäsi tehä!

Orisseljä Reet

Orisseljä Reet laevameister Pao Jõnnu aual.

Mäe Eedi riägib oma laevamehe elust.

Kultuurist, kielest, kuõlist ...

*Mis sä külüd kevāde,
sedā korjad sügüse,
sasja õpid nuõrõs iās,
seesāb eluaa siol piās ...*

Sie mõttõsalm ütleb jõlusast, et kuõliaegõs õpitud asjad andvad nuõrõ inimesele juõni ning julgust eluss akkama suaja ning kua vanas iās mäletāsse lapsõpõlvõ paramini kui tunaeesed päävā.

Kihnu kuõli õppõsuunaks ond juba aastu tahakohe võetud meite oma kultuur: kiele, laulõ-tantsõ, käsitüe õpõtamine. Olõmõ kuõlis paelu mõtlõn selle piäle, kudas tehā sedāsi, et meite lapsõd suaks kuõlist tugõ kihnlasõks kasumisõl.

Meie luõdamõ vägā sedā, et suamõ naakaugõlõ, et 2015. aasta kevāde lõpõtāb Kihnu kuõli siokõ 9. klass, kissi ond üheksā aastad õepn oma kielt, laula-tantsa ning njaputüed. Aad ond sioksõd, et ulkõs laulmist ei tulõ enām paelut ede. Meitevanadustõlõ kulused laulusõnad kosjõs, pulmõs ning lõkkõl käües pähä. Iä tunnõ seltsis laulmisõst tulõb ikka siis, kui ond sõnad piäst võtta. Praegu ond lastõl võemalus korra nädāliss kihnu laolu-tansu tundis kihnu kiele laolda, tihtipiäle jätāme koo kua sõnu pähä õppi.

Kihnu kuõli õppõkava siāb siokõs iesmārgi, et kuõli lõpõtāja mõestab tantsi kõiki kihnu tantsa. Vanõmad poesid viel valssi kieruta iāste ei mõesta, aga teisspidi polka tulõb juba vägevāst vällā. Olõmõ poestõ-

lõ riākn, et isegid eluõnnõ võid maha magada, kui tantsi mõesta`mtõ.

Ennemā üeldi, et lapsõ tahtminõ ollõ kasõlatvõs. Tänašed kuõlitajad piāvād ikka sedā kua uatama, et mitte lapsõd üsā vasta tahtmist tundi tulõ. Meie näeme sedā, et välles esinemes käümine aitab nuõrõ inimesel aru suaja, kui iä ning jõlus ond sie „oma“.

Sie tiādmine tulõb siis, kui nähāsse, kudas teesed rahvad uhkusõga oma riidi kandvad, kielt riākvād, taentsvad, laulvad. Kui minevasta Muhumuallt tulimõ, siis lapsõd kjõsid terve tie laolda jõlma kässmātā. Kihnlanõ näütāb oma tundõsi ikka laoldõs vällā! Sellepārāst tahaks tänašve kua „Suarõkõsõga“ üestā vällā minnā.

Kihnlastõ kõegõ suurõm varandus ond meite oma kiel. Sedā ei sua kvalu, mõõta, käegā katsu egā silmegā uata. Omiti tieb just kiel kihnlasõst kihnlasõ. Egāühel ei põlõ kjõrstuss kahtõkümme kõrti egā kallisseltsi rätikud, põlõ troid egā laoluiält põlõ kua`mtõ. Meie kõik tiāme, et tämä võib üsā rahu olla – iä kihnu kiel annab ta vällā.

Siokõstõ asjõga, sasja näe`mte, ond kõegõ kierulisõm akkama suaja. Kieleõpõtus Kihnu kuõlis ond 9- aastanõ, sie ond ikka allõs algus. Naapaelu olõmõ targõmas küll suan, et järjepidevus ond ette tähtis. Sedāsi ei sua, et ühe aasta ond tund ning teese aasta ei põlõ. Üks tund nädāliss oma kiele piäle rohkõm

Vasakult: Kihnu kiele edendājad akadeemik Karl Pajusalu, Kihnu kuõliõpõtājad Külli Laos, Ly Leas ning Evi Tõevāli. Foto: Kasõ Mark

mõtõlda ei põlõ paelu! Kieletund ei tähendā rieg-lite pähä aamist: loemõ vanu murdõtekstā, õpimõ entsi sõnu, kuulamõ tänapäest kielt kihnu uudistõst – levāme siält vahest vigu kua, luulõtāmõ, õpimõ saelma pähä, mängāme kielemāngā, tõlgi-mõ, riāgime oma elust, kirjutāmõ referaata ning uurimusi.

Aga kõegõ tähtsām ond kihnukielne olõminõ lastõaidõs. Kõik meite lastõaa õpõtājad riākvād lastõga kihnu kielt. Järve Elme luulõtusõd ond vist küll kõikõ lastõvanõmatõ

südāmesi soendan.

Kuõlitüe ei põlõ siokõ, et tänä tie ning uõmõ ond tulõmus kae. Nuõrõ inimese kasuminõ võtab aega. Kui viieteissme aasta pärāst meite lastõ kihnu kiele oskus ond siokõ sama nao tänä, siis võemõ iād mielt tunda. Ehk ond sõnini tänašed kuõlilapsõd suan paelu kosjõs ning pulmõss laolda ning tantsi, nad ond iād isād-emād, riākvād oma lastõga kihnu kielt ning nende südā ojab Kihnu puolõ.

Koldõ Külli

Ülge-emā tänü

Jumal tänätüd, et taevataat kihnlasi ning meiti selle talvõ ää ei unutass. Suarõ ning maesõma vahelõ ehitās tämä kihnlastõlõ vägevā tie ning meitele ette tasasõ sünnütāmise lava. Sooja talvõga, kui meres iād ei põlõ, ond ju üks egāvene murõ poegimisegā. Õnnõks meie, suurõdallid, olõmõ õepn laidõ piäl oma lapsi jõlmalõ tuõma. Mustud aga ond nda tohmid, et akkavad meres sünnütāmā ning pojad uppuvad ää. Ning olgagid meres iä, aga kui ei põlõ rikset egā magadusi, kussõ poegi peteldā, siis seüād kotkad ning rebāsed kõik mustudõ lapsõd ikkagid nahka. Uata sedāsi ond luud, kui mustud ei mõesta meite, targõmatõ käest õppi!

Egā minevā kevāde meitelgi sie lastõtuba kõegõ paramini ei õnnõstuss. Oosimõ kõik Tibrikā ning Mölli vahelõ kogo, oli siokõ ette jõlus tasanõ liiduiā. Emäülgesi oli sellekorra viiekümne ümber. Õhta oli nda kenā uata, kudas Pitkänā puaek taevatāhtegā võedu plingib. Kiiundläkuu kesspaikõs, suurõ sulaga läks võedu sünnütāmisse. Mõtlõsime, et suamõ nied puaer nädālid, sõni kuni piāme oma lapsi lakutama, sii Ruhnu ning Kihnu vahepiäl kaodu suata, aga võta loevast! Ühe umiku akkas tuul meite iād Ruhnukohe lükkāmā. Mede pojad ei mõestass viel ooda, muedu olõks võin ju tükü piält koos mere

Tulg mitte liiga ligi, mia mõesta ammusta kua!

Foto: Kasõ Mark

karata! Egā päävāgā tõusis Ruhnu mets kõrgõmalõ ning egā üegā tuli Ruhnu puagi plink ligemāle. Üsā jõrmu tegi, et uata kui väeb meiti ot-sõ Ruhnu püssümieste ede!

Meri loksotas meiti sõni, kuni sõit ette suurõ paoguga Ruhnu sadama ligis Ringsus otsa sai. Siäl ond sioksõd liikvad liivad, kus tõosuveegā lesti süemes käõme. Aga sellekorra oli meri müen ning meite iālae jäi madala kindi. Õnnõks olid meite pojad juba nda suurõd, et jättime nämād sjõnnapaika ning ruõmasimõ isāsi oetsma. Luuja ond ju ülgete pähä siādn sioksõ kumpassi, miõkõ muarjakuuss üksi vesikuart näütāb. Olga rikne või mets ies, ikka liānde kässib kumpass ruõmata. Sjõnna,

kus meiti isäülged uõtavad...

Sügüse saemõ pojaga Sangõs kogo. Ai-ai-ai, kui paelu uudisi tämä oli miolõ riāki! Piäle sedā, kui emād ää läksid, olid nämād sooja kevādest Päävā nautn ning üese murõta oma paksu pekki põlõtan. Aga nādali pärāst aas lõonattuul ülgete lastõaida nda paelu iād juurõ, et pojad enām ei suass meitele liānekohe järge ruõmata. Ning siis, oh ädā, leüdsid ruhnlasõd meite lapsõd ää ning tulid nendele külā, võtsid isegid oma lapsõd juurõ! Tegid piltā ning panid nied entervetti üles. Ning kas suad aru ve, üks ülgelaps püüti kindi ning võeti pildi piäle entse Ruhnu vallavanõma süles! Kas sia tiād, miõkõ pahandussellest tuli! Luõma-

kaitsõjad ning amõtnikud lendsid koptõriga latsi ning tegid protokoella paramalõ ning vasõmalõ! Ollõ ülgete tervisele kahjulik, kui neid süle võetassõ! Aga sedā, et meite pojad ond iāmurdõ vahel lõksus ning piāse`mte mere kala süemā, sedā panass tähele ühti. Lendsid minemā ning ülgelapsõd jäeti nutma. Tõepārāst, mede lapsõd mõistvad imiku muõdi rüeki, kui kõht tühi ond!

Õnnõks tulid Muarjapäävā õhta, kui Pāe läks luuja ning täuskuu sātendās taevas, kaks miest Kihnust. Üks ette vana ning teene üsā nuõr, mõlõmal kua kaamõrad omaga juurõs. Nämād tulid jõrmsa karimise piäle, sasja mio iättükke vahelõ kindi jāen poeg tegi. Tämä oli sjõnna pugõn üemalõ, siäl oma sooja kehāgā ümberkaodu iād sulatan ning loibõga vett pritsis ennātsi iäst pudõlissõ kültān. Mehed ei suass paljastõ kätegā tedā lahti. Teese umiku nuõrõm mies, kelle nimi oln vist Raigo, tuõn suarõ piält tuura ning rain mio poja vällā. Sedāsi sai tämä kua, kui vestituul merd tõstis ning iāmāed lahti arutas, teste ülgepoegõga koos veesse ruõmata ning kalu püüdmā akata.

Kui mõni piāks Raigot nägemā, siis andka edekohe mio tänüsõnad. Loodusõs ei sua ju kiegid üksi akkama, sii piāme kõik ühteteist aitama. Siokõ ond juba kord elu siādüs!

Suurõ emäülge mõttõd pani kirja

Kasõ Mark

Lapitehnikä tüetuba juhendas 2013. aasta Suõmetsä Galja ...

... ning pulgapitsi õpõtas Kalju Elvi.

Pärändiaasta tegemistest muusiumis

Iljuti otsa suan 2013. aasta oli riigi puõlt nimetet kultuuripärändi aastaks. Laiõmalt kostsid muusiumilõ ette mielepärased jutud mineviku tundmise iäst mõjust tulõvikulõ.

Kihnu Muusium püüdis kua ika Kihnu kultuuris osalõjatõ ringi laiõnda ning just nuõri sõõduda meite oma kultuuripärändigä.

Näiteks ette jästi tulid Kihnu kuõliõpilasõd ning -õpõtjad juurõ Jõnnu mälestuspäävä tähistamisel. Joonistamistundis tehtüd tüed ning esti kiele tundis vällä mõtõldud legendid olid ette torõdad. Kõikõ krooniks tegid 7., 8. ning 9. klass ühistüie kordõs regilaulu vana Uiõda Jõnnust:

*Oli meitel üks vendä,
oli üks, maksis kaks,
kandis kümne mehe kübärä.
Sügüstõrm tämä sünnütäs,
kasus Kihnus, eläs laevõs.
Läks siis laeva, parga piäle,
põrutas üle suurõ mere.
Ei kardass tormä, ei pimedäd,
padaemändäd vahest pingutas.
Poesid õepsid üsä ruttu,
torma iest ei panõss putku.
Tuul viis laeva lainõmurdu,
lõhkus mastid, õllõkastid,
aas aga laeva madala piäle,
uhtus mehed Taani randa.
Nüüd tämä puhkab Kihnu muldõs,
rahus, vaikusõs ning kuivõs.*

Kihnu nuõrõd naesõd tegid muusiumis vanõma põlvkonna juhendamisel Kihnu-muõdi pulgapitsi, värviliste lõngõga välläõmblõmist, sistsijakki ning lapitüed.

Uatamata sellele, et kihnlasi tiädässe maesõmal praegugi ette piene ning korraliku käsitüie tegijätenä, märkame meie ise murõga, et Kihnu lapsõd ei suhtu nendesse oskustõssõ samasugusõ uviga.

15.-16. juunil toimun käsitüiepääve esimene iesmärk oli väärtusta järeltulijatõ silmis käsitüie tegemise oskust.

Teeseeks tahtsimõ suaja selgust tootõarõndusõ ning autorlusõ teemadõl: kas ning kudas suab kaitsta kogokonna pärändit?

Kujundajad välläpuõlt Kihnu kultuuriruumi ond ette valmis tegemä nn Kihnu-ainõlisi tootõarõndusi. Meie ise indamõ neid tihti taandarõndustõks.

Kudas meie ise suaks kõegõ tulõmuslikumalt oma identiteeti oeda?

Kudas soodusta kvaliteetset ning

Ärmä Roosi tudvustab maessakatõlõ Kihnu riidi.

KULTUURIPÄRANDI AASTA 2013

maetsõkat uusluõmingut ning pärsi jõlma kvaliteeditä kiirtüed?

Kolmandaks iesmārgiks käsitüiepääve korraldamisel oli arutelu tõstmine sellest, kas Kihnu käsitüegä olõks võemalik ennäst ning oma peret ää elätä? Tüepuudus ond suarõ piäl järjest tõsisõm probleem! Teemadõks olid viel jõnnakujundus, meistrimārgid ning paelu muud.

Osalõjatõlõ paksid käsitüepääväd rohkõm mõttõtüed kui njapuosavust. Justament sedäsi sie oligid mõtõldud: kõegõ olulisem oli seminar ning sellele lisandiks käsitüenäitusõd, koostegemised ning tüetud.

Seminaril võtsid sõna Esti oma ala tjõpud. Lugupietüd käsitüie õpõtjad Kristina Rajando (Vormsi Pühä Olavi Gild) ning Rocca al Mare Kuõel Talinast) ning Anu Randma (Tõstamua Käsitüiekoda) käsitlesid pärimusõ edekohe andmise viisä lastõlõ. Ave Matsin (TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia) tudvustas rahvusliku käsitüie õepmisõ võemalusi Viljandi Kultuuriakadeemias.

jārgneb pōõrdel >>

Muusiumiüese avati järjekordnõ naestõ talistõ njaputüede näitus.

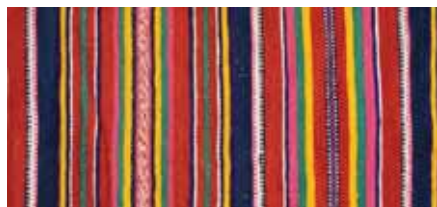
Naesõd kuaervad seltsis vjõllu. Fotod: Noodi Maie

Tootõarõndusõst ning selle õhtõst kõnõlõs Kristi Jõeste (TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia), praktilisest käsitõie-edevõtlusõst kõnõlõsid Kristi Jõeste ning Juagu Merike (Kihnu Manufaktuur), aenulaadsõ käsitõiegä elätämise võemalustõst Estis ning Euroopas kandis ede Liivi Soova (Esti Rahvakunsi ning Käsitõie Liit). Kõegõ tulisõm küsimustõ laviin aga tabas jurist Anne Kalvit (Tartu Ülikuõel), kissi riäkis pärimusõst ning uusloominguustiadsõduse silmis.

Just kogokonna pärändi õiguslik kaetsõ uvitas kihnlasi ning teisi Kihnu käsitõie tegijäsi kõegõ rohkõm.

Kihnu naispere mõestab ette jästi käsitõied tehä, ise samal aal mõtõlda ning küsimusi püstitä: kudas muuta käsitõie elätõsalaks? kas võtta masinad abi? kust suaja naturaalsi matõrjala? jne. jne.

Paelud küsimusõd jäid viel välä küsimättä ning läbi arutamatta, aga selgust saemõ, et meitel ond, sasje üle aru pidädä ning kudas edekohe minnä. Seminaris juhatas prof Anu Raud ning Kihnu tänapäese rahvariide demonstratsiooni kommentiersid Ärmä Roosi ning Lohu Ella. Pulgapitsi tüetuba juhendas Kalju Elvi, mõõgatõie tegemist Pärnä Veronika, 4 niiegä kudumist tellete piäl õpõtas Tõrnpuu Kai, varrastõga kudumist Ärmä Roosi ning paeldõ põimmist Lohu Ella.

2013. aasta kujunõs Kihnu muusiumilõ kua nn kõrdiaastaks. Päräst Kristi Jõeste raamatu „Kihnu kõrdid eile ja täna“ ilmumist 2012. aastal akkasid naesõd arutama ning vaidlõma siäl välä üeldüd asjõ üle.

Küll siäti kahtlusõ alla ühte ning teist: kas ikka ond Kihnus tehtüd ning kantud rellkõrtä (sinise ning valgõlapilised lõõnasõd kõrdid), kas suab õigõ olla, et algusõs olid kõrditriibud naa laiad: keskmiselt 1 cm, kas tõest kuõti kua kõrtä lavaga nagu praegu tekkä, kas olid vahepiäl kõrdid aenult sinise ning valgõga kuõtud ning sedäsi edekohe.

Mõnõd inimesed kjõpvad arvama, et aenult sedäsi ondkiid oln nagu nende eluaegõs.

Õnnõks sai sie kõrdi-teema üles tõstõtud ning suur aitima nende, kelle käest tulid Kihnu Muusiumi kogossõ muu ulkõs sioksõd arulduõd (uata üläl).

Noodi Maie

Kihnu III Viulivestivali ede

Pär
eri
eri

Saare preemia

Theodor Saare preemia andassõ Kihnu pärimuskultuuriga tegeleväle nuõrõlõ üle egä aasta Theodor Saare sünniaastapääväl märtsikuuss.

2013. aasta sai Saare preemia kõikõ puõlt armastõt viiuliõpõtaja **Kuraga Mari**.

Ennemä ond pärimuskultuuri preemia suan:

- 2012 **Kõldõ Külli**, Kihnu kiele edendämise iest ning kihnukielse õppõmatõrjali luõmisõ iest;
- 2011 **Liänemetsä Reene**, kihnukielsete uudistõ ning e-sõnastiku luõmisõ iest;
- 2009 **Mere Marju**, kihnukielsete uudistõ tegemise iest;
- 2007 **Lohu Anneli**, Kihnu käsitõiepuie avamisõ iest
- 2006 **Kaerametsä Raino**, Kihnu meremiestelaulõ elustamisõ iest.

Pärimusmuusika: unelmad, tegelikkused

Taive Särg

Fotod: Olev Mihkelmaa

Keel ja muusika on osa suhtlemisest ja eneseväljendusest, need on inimeste omavahelise koosteguvuse ja kokkuleppe tulemus. Asudes kõnelema mingist muusikaliigi nimetusest tasuks meeles pidada, et mõiste, nimetus ja sellele omistatav tähendus kuulub keele ja mõtlemise poolele, muusika tegelik kõla kuulub tegevuse ja heli poolele.

Mõiste võib väljendada erinevaid kujutlusi ja ideaale, muusikahelid aga kõlavad tegelikkuses ja neil ei ole sõnalist kuju, samuti ei ole teravaid ja selgeid piire eri muusikaliikide vahel, vaid on palju üleminekualasid. Tänapäeva eesti tegelik keelekasutuses hõlmab “pärimusmuusika” päris suurt üleminekuala, mis muudab tema defineerimise eriti raskeks.

Mõiste “pärimusmuusika” on olnud ilmselt väga vajalik võib-olla just tänu oma mõningale ebamäära-

susele ja piiritlematusele, et tähistada praeguses muusikas toimuvaid üleminekuprotsesse. See sõna on kiiresti levinud ja saanud küllalt laia tähenduse, mis hõlmab ideaalide ja unistuste maailma ja mitmekest helilist tegelikkust.

Oma kõigis tähendustes on pärimusmuusika muutunud etniliste ja esteetiliste väärtuste kandjaks, väljendades inimese sisemist, muusika kaudu väljenduvat kokkukuvust muistse kultuuripärandiga. Selle sõna alla mahub kõla poolest küllalt erisugust muusikat, sõltuvalt sellest, mida keegi eestipäraseks, südamelähedaseks ja ilusaks peab. Alati ei suudetagi tegelikust muusikas realiseerida – kõigile kuulajatele vastuvõetavas vormis – kõiki pärimusmuusikaga seotud unistusi ning ideaale, mis võib tekitada näilise vastuolu mõiste sisu ja muusika kõla vahel.

Pärimusmuusikaga seotud vaid-

luste ja arusaamatuste aluseks on sageli see, et eri suhtlemisrühmadesse kuuluvad inimesed kasutavad sõna erinevas tähenduses. Ning mida olulisemad nähtused ja väärtused on kõne all, seda kuumemad on kired.

Pärimusmuusika osas oleks üksteisega suhtlemiseks esiteks hea teadvustada peamisi erinevusi mõiste kasutuses ning teiseks aksepteerida üksteise väärtusi ja muusikamaitset. Nii nagu inimesed on erinevad, on ka nende ootused ja soovid muusika osas erinevad.

Kui soovitakse mõistet “pärimusmuusika” kitsalt piiritleda, siis oleks õigem tunnustada, et meil on mitu eri pärimusmuusikat. Samas tuleks tunnustada eri kogukondade õigust nende oma keele- ja muusikakasutusele ega hakata nõudma, missugust muusikat peaksid inimesed tegema või kuidas seda nimetama.

Pärimusmuusika vs minumuusika

Maarja Nuut

Isikliku suhte teema pärimusmuusikas on küllalt aktuaalne ja isegi terav – kuivõrd peaks esitajal või õpetajal olema muusikaga isiklik suhe ning missuguseid väärtusi peaks pärimusmuusika kandma.

Maarja rääkis oma loo pärimusmuusika ja selle mõistmiseni jõudmisest. Lugu, mis algas juba 4-aastaselt klaveril pala komponeerides ning 7-aastaselt muusikakooli astudes. Maarjal on mõjutusi seinast seinast – nii klassikalisest muusikast, A. Pärdist, Jazzkaarest, Viljandi Pärimusmuusika festivalidest kui juba varajases lapsepõlves kassetidelt kuulnud India raagadest.

Õppides Tallinna Muusikakesk-koolis, tundis Maarja end kammitsetuna. Õnnelik juhust viis noore muusiku kokku Sofia Joonsiga, kellega koos mängides sai Maar-

ja tuttavamaks Rootsi muusikaga ning reisis välismaale etnolaagritesse. Hiljem jätkas Maarja õpinguid Muusikaakadeemias. Saatus viis ta aga 7 kuuks Indiasse, pärast mida oli selge, et klassikaline muusika pole siiski tema jaoks, kuna püüdis liialt isikliku sõnumi edastamist läbi muusika. Ta osales projektis Ethno in Transit, mis ühendas mitmete eri maade muusikuid. Edasi astus Maarja Viljandi Kultuuriakadeemiasse pärimusmuusika erialale. Kui esiti tundus Eesti muusika talle igav ja puudus see miski, mis oleks teda sügavamalt puudutanud, siis pärast mõningate arhiivilindistuste kuulamist tekkis äratundmine ja suhestumine. Nüüd, olles kuulanud, tunnetanud ja mänginud väga palju erinevat (ka erinevate maade) muusikat, hakkab tekkima teatav muusikaline intuitsioon ja oma stiil.

Seesama intuitsioon aitab eristada pillimehi, kelle puhul lausa tunneb muusikas selle maitset ja tekstuurit ning teisi, kes lihtsalt mängivad kenasti pilli. Tehnika peab olema saavutatava muusika teenis-

tuses, mitte vastupidi. Sellest tekibki ühe või teise muusiku stiil. Maarja kasutab mõistet vanem stiil, mis ühendab endas teatavat tehnikat, esteetikat ja stiili, mis oli Eestis levinud 20. sajandi alguse poole, kuid mõnel pool (nt Poolas) säilinud ka tänapäeval. Seda erilist ja väga haaravat mänguviisi leiab Maarja vanema aja pillimeestest rohkem kui tänapäevastes. Eraldi teema on tantsuks mängimine, üldse pärimusmuusika erinevad funktsioonid ja situatsioonid. Kui muusika on inimesest juba liiga kaugel, on raske sellega seostuda. Arhiivilindistustelt kuulnud külapillimehed on minevik, millega inimesed otsest seost ega sidet enam ei tunne. Lihtsam on suhestuda emalt-vanaemalt kuulnud laulude kui vana viiuldaja mängitud labajalgadega.

Muusikaline traditsioonitundlik intuitsioon on pärimusmuusikas ja selle tõlgendamises väga oluline. Muusikas on tavad või sisemised reeglid, mille sees muusik improviseerib. See, mis on õige või vale, on äratuntav. Inimene mitte ainult

ei esita muusikat, vaid väljendab ennast läbi muusika. Seetõttu on ka pärimusmuusika õpetamine keeruline ülesanne, eriti koolisüsteemis, kus on ees teatav raamistik. Muusikaga koos peab õpetama kohalolekut, hetkes olekut.

Võttes arvesse kõiki mõjutusi ja mängitud lugusid, stiile ja variatsioone, on väga raske piiri tõmmata pärimusmuusika ja omaloomingu vahel. Seetõttu ei lisanud Maarja ka oma CD-plaadile lugude juurde autorit ega päritolu. Lood hakkavad elama, ühest loost sünnib järgmine variatsioon ja vorm, samas on algne allikas loos siiski sees.

Lõpetuseks viskas Maarja õhku küsimused, mille arutamine jätkus pärast seminari veel pikalt – mis on need väärtused, mis vääriavad pärimist? Kas pärimusmuusika koosneb vaid teatud kindlast repertuaarist või pigem on muusika olnud maailmapildi edastaja? Pärimusmuusika kui inimliku avatuse, siiruse, loomingulisuse ja tundlikkuse väljendus.

Edeandõ võttis kogo **Kuraga Mari**

Kihnu kultuuriruum UNESCO-ss

2003. aasta sügüse otsustas rahvusvaheline žürii Kihnu kultuuriruumi UNESCO nimekirja kanda ning luodi SA Kihnu Kultuuriruum, et UNESCO-le esitet tegevuskava elusõ viia.

Akati oetsma sellele sihtasutusele juhatajat. Mio selleaastasele sõpr Koldõ Külli oli selle sihtasutuse nõukogoss ning ütles miol, et sia Mare piäd selle koha piäle kandidierma, sünnüd sõnna kõegõ parmini. Ning siis mia kandidiersi.

Akkasid rahutud aad, aga alatõs sõbrapääväst 2004 olid kolm sõpra amõtis: Liänemetsä Reene, Noodi Maie ning mia. Sama päävä valiti mõnd kua juhatusõ esimehes. Ette suur entusiasim, idealism ning tüetahminõ, nied olid märksõnad, mis mõnd sel aal iseloomustasid. Õepsi ning õepsi, oli õnnõstumisi ning tahakohelüekä, alla anda ei tahass, nda suur oli tahtminõ mõnda Kihnu kultuuri oidmisõ jaos ää tehä.

2005 algas jaanuaritormaga ning siis läks meite sihtasutuse nõukogo tülide pärast lõhki ning Soosaarõ juehtmisõl tehti Kihnu Kultuuri Instituut Kihnu gümnaasiumi luomisõ jaos. Iä oli sie, et sest aast alatõs akkasid Soosaarõ organisiermisõl

Vikerraadiuss kua kihnukielsed uudisõd.

SA Kihnu Kultuuriruum tegutsõs edekohe, tähtis tüe oli riiklike prograemmõ luõminõ Kihnu elu toetusõs, aga tegime kua kõiki erineväs projektä, muu ulkõs muadõ uõldamisõs, kihnu pulmõ oidmisõs ning jäädvustamisõs ning lastõlõ pärimuskultuuri õpõtamisõs.

Viimse viie aasta kõegõ suurõm tegemine ondki meitel sie, et jõudsimõ viimes oma uvikuõli luõmisõni vällä. 30. augustil 2013 kinnitäs aridusminister oma käskirjaga Kihnu Pärimuskuõli luõmisõ ning õpõkavad ning 9. septembril andis Konstantinoopoli patriarh Bartholomeus meite plaanilõ õnnistuse. 1. jaanuaril 2014 alustas kuõel tüed 38 õpilasõga.

Esialgu õpitassõ pärimusmuusika õppõkava järke pillimängü, edepidi tahaks kua uusi õppõkavasi lisädä: laulueriala (regilaul, kirikulaul), käsitüe poestõlõ ning tüdrikätele, merendus – madrusõd ning väikelaevõ juhed. Nendest esimene unistus järjekordõs ondki just merendus.

Kihnu Kultuuriruumi initsiatiiv ond kua kindlast mõni uiõm edevõtminõ, nagu kaluritõpääväle pühendet Kihnu Mere Pidü või pilliõpõt toetav Viivulivestival entsõ lõikuspeo aegõs.

Kihnu ond sellepärast nda vägev, et sii ond ette uõlitsõv kogokond, kissi kõik murõtsõvad, et Kihnul iäste läheks, et meite lastõl iä kasuda olõks, et lapsõd iä aridusõ suaks ning et Kihnu olõks iä elukoht.

Kõegõ suurõmad tüed aga uõtavad ies Metsamaa pärimustalu välläarõndamisõl ning puakis. Olõks Metsamaa ehitusõga korra lõpulõ jõudn, suaks siälgi paelu uvitavat ede võtta, kasvõi laagrisi korralda käsitüeuvilistõlõ, kuntsnikele ning pillimiestele. Kõiki suaks tehä, kui aenult majad valmis suaks. Sama lugu ond puakis, siälgid paelu tüed ies uõtamõs Pitkänä jõlusaks puhkõpaegaks välläarõndamisõga. Mia usu, et suaks kua üsã mõjõtu uut tüekohta sedäsi Kihnu juurõ.

Jah, tüed ning tegemist ond Kihnu mua piäl ning nagu Talina lõnnigid, ei sua kua Kihnu kunagi valmis, ikka ond ühte tehä ning mõtõlda – kis tehä tahab ning kissi uõlib. Kihnu ond sellepärast nda vägev, et sii ond ette uõlitsõv kogokond, kissi kõik murõtsõvad, et Kihnul iäste läheks, et meite lastõl iä kasuda olõks, et lapsõd iä aridusõ suaks ning et Kihnu olõks iä elukoht. Et küll mõnõkorra sie uõlitsõminõ ning murõtsõminõ kua tüliks paesub, ond ikkagid torõ, kui sest mõnda viimes Kihnulõ iäd vällä tu-

lõb.

Kui mia 2003. aasta tüese kandidiersi, oli miol jõrmus tahtminõ kõiki tehä ning kümne aasta plaan silme ies. Nüüd, 2014. aasta mia nda entusiastlik enãm ei põlõ, pigem rohkõm elukogõn.

Nüüd ond miol viie aasta plaan ies, mis taris tehä olõks või mis selle aaga mio võemusõss ää tehä ond. Luõdamõ, et kogokond ning taevassõd jõud põlõ mio vasta mitte, vaid aitavad juurõ asjõ õnnõstumisõlõ. Mia luõda, et nied järgmised viis aastad ei põlõ täüs siokõst raskõd vastavoolo oomist, vaid mõnõkorra tuul kua seljätagent puhub.

Paelu õnnõ meitele kõikõlõ vähemäلت kümneks järgmiseks unesco-aastaks! Olõmõ uhkõd oma kultuuri üle ning ojamõ sedä ette paelu! Tänuõd kõikõlõ, kis selle kultuuri pärast murõtsõvad ning jõudu tegijätele, kultuurikandajatõlõ, katsumõ vasta pidädä! Ning viel ette suurõd tänuõd toetusõ iest SA Kihnu Kultuuriruum nõukogolõ!

Uiõ-Matu Mare

2012 - 2013 ilmun välläandõd Kihnu teemal

Kihnlased 1991-1994. DVD I - III.

Vidiokogomikuss tudvustassõ Kihnu kultuuri eri tahka selle luõjatõ ning kandajatõ isiksustõ kaodu.

Koostaja: Ingrid Rüütel 2013.

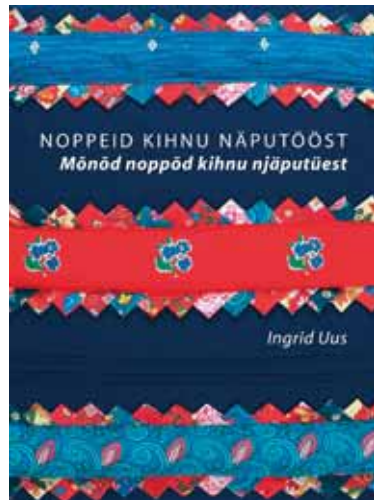
Kihnu tantsud: DVD I - II ja infovihik. Tantsutüübid ja -variantid Kihnus 1931 - 2009.

Antoloogia koostaja: Sille Kapper.

Tantsimise tavad ja olukorrad Kihnus 1931 - 2009.

Koostaja: Ingrid Rüütel.

Eesti Kirjandusmuuseumi etnomusikoloogia osakonna ja Tallinna Ülikooli Kunstide Instituut 2013.

Noppeid Kihnu näputõõst. Mõnõd noppõd kihnu njäputüest II täiendatud trükk.

Koostaja: Ingrid Uus.

OÜ Eesti Loomeagentuur 2012.

Kaalender Meite mieste aasta 2013.

Kihnu Kultuuri Instituut 2012.

Kihnu kaalender 2013.

Hariduselu Kihnus - 235

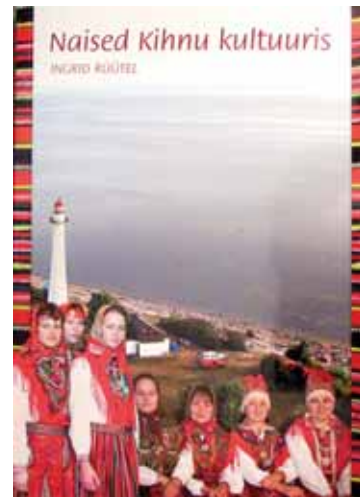
Kihnu Muuseum 2012.

Kihnu kõrdid eile ja täna. Semiootiline esemeuurimus.

Autor: Kristi Jõeste.

TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. OÜ Eesti Loomeagentuur 2012.

Naised Kihnu kultuuris.

Uurimusõss ond tähelepanu keskmes 20. saandil Kihnu vaimsõd kultuuri kandvad naesõd.

Autor: Ingrid Rüütel.

EKM Teaduskirjastus 2013.

Kihnu lilleste kaalender 2014.

Kihnu Kultuuri Instituut 2013.